

УДК 159.9: 316.48

Юлія ТЮРИНА

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Військовий інститут, м. Київ*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО НАВЧАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Статтю присвячено вивченню проблеми гендерних особливостей адаптації курсантів до навчання в цивільному вищому навчальному закладі. Виявлено тенденції адаптації до навчання курсантів за ознакою статі. Визначено гендерні особливості адаптаційного процесу курсантів.

Ключові слова: адаптація до навчання, курсант, гендер, цивільний вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема підвищення ефективності адаптації курсантів до навчання в цивільному вищому навчальному закладі є актуальною на сучасному етапі реформування Збройних Сил України. Особливості підготовки військових фахівців в системі інтегрованої освіти, з одного боку, дозволяють більш повно розкрити навчальний та науковий потенціал курсантів, отримати високоякісну освіту, з іншого боку, висувають додаткові вимоги до їх адаптивних та регуляційних можливостей у вирішенні широкого кола проблем, що пов'язані з адаптацією до навчання й служби в складних умовах співіснування різних навчальних просторів – цивільного та військового. Важливим напрямом цих досліджень повинно стати вивчення статевих відмінностей та гендерних особливостей

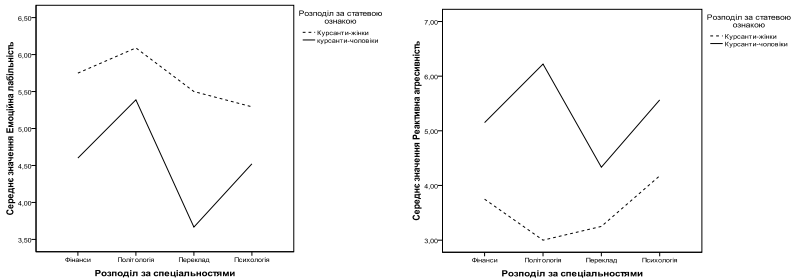
адаптації курсантів. Ця проблема полягає не тільки у збільшенні кількості курсантів-жінок, але й у визначенні специфічних соціально-психологічних тенденцій, що обумовлюють гендерні особливості адаптації курсантів до навчання в цивільному вищому навчальному закладі.

Мета статті – ознайомити з результатами емпіричного дослідження гендерних особливостей адаптації курсантів до навчання в цивільному вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літератури дозволив визначити найбільш типові показники, що описують адаптацію до навчання: успішність діяльності; рівень емоційної напруженості; соціально-психологічний фактор; самооцінка. Для дослідження були визначені: для аналізу гендерних особливостей та рівня емоційної напруженості – Фрайбурзький особистісний опитувальник (FPI); для аналізу успішності навчальної діяльності – результати оцінки навчання курсантів; для аналізу успішності службової діяльності – результати експертної оцінки командирів; для визначення соціально-психологічного фактору – результати соціометричного дослідження курсантів. З метою вивчення індивідуально-психологічних відмінностей за статевою ознакою отримані результати було опрацьовано з використанням дисперсійного аналізу за t-критерієм Стьюдента. У вибірку були включені курсанти Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка кількістю 104 осіб, віком 17–19 років, з яких близько 40 % склали курсанти-жінки.

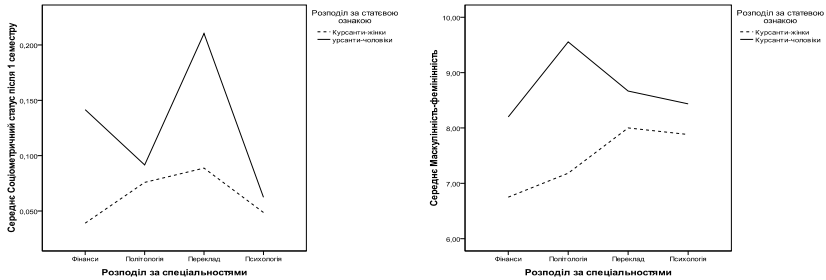
За результатами дисперсійного аналізу виявлені індивідуально-психологічні відмінності між курсантами-чоловіками і курсантами-жінками за показниками “невротичність” ($p < 0,05$), “реактивна агресивність” ($p < 0,05$), “емоційна лабільність” ($p < 0,05$). Аналіз порівняння середніх значень свідчить про певний розподіл показників, що описують індивідуально-психологічні особливості адаптації курсантів за статевою ознакою. Курсанти-жінки за результатами аналізу показали більш високий рівень невротичності і емоційної лабільності, курсанти-чоловіки – реактивної агресивності. На наш погляд, цей розподіл описує дві тенденції нестабільності, що визначають статеві особливості адаптації курсантів. Невротичність, захопленість власними переживаннями, труднощі у розв’язанні проблем,

емоційна нестійкість, напруження, схильність до депресії є ознаками нестабільності, що пов'язана з інтроверсією. За результатами дослідження ця тенденція є притаманною особам жіночої статі. Суб'єкти чоловічої статі можуть проявляти тенденцію до авторитарності, домінантності, егоцентричності, що описує нестабільність пов'язану з екстраверсією (рис. 1).

Рис. 1. Порівняння середніх значень показників емоційної напруженості за статевою ознакою в групах курсантів за спеціальностями навчання

За результатами дисперсійного аналізу отриманих даних соціометричного дослідження спостерігається перевага курсантів-чоловіків за показником соціометричного статусу ($p < 0,05$). На наш погляд, домінування курсантів-чоловіків на етапі адаптації до навчання ілюструє соціокультурну тенденцію, що склалася у суспільстві щодо лідерства чоловічої гендерної ролі. У складних умовах адаптації до військової служби приписування чоловічої гендерної ролі за статевою ознакою виступає як історично сформований гендерний стереотип. Цей висновок підтверджують результати дослідження за показником "маскулінність-фемінінність" ($p < 0,05$). Графічне відображення порівняння середніх значень дає можливість спостерігати нерівномірний розподіл індивідуально-психологічних відмінностей курсантів за спеціальностями, що ґрунтується на відповідності статусних і гендерних ролей. На наш погляд, аналіз соціально-психологічного фактору адаптації свідчить, по-перше, про диференціацію статусних ролей за умовами навчання, по-друге, про можливість гендерних конфліктів в групах спеціальностей "Політологія", "Переклад", по-третє, про наявність гендерної конкуренції в групі спеціальності "Психологія" (рис. 2).

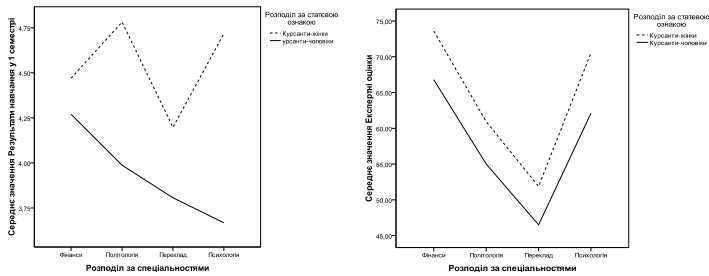

Рис. 2. Порівняння середніх значень показників маскулінності та соціометричного статусу за статеву ознакою в групах курсантів за спеціальностями навчання

Аналіз результатів емпіричного дослідження за показниками успішності навчальної та службової діяльності свідчить про перевагу курсантів-жінок в навчанні та ставленні до службових обов'язків. Результати однофакторного дисперсійного аналізу свідчать про значущі відмінності за підсумками складання екзаменаційної сесії між курсантами-жінками й курсантами-чоловіками в групах спеціальностей “Психологія” та “Політологія” ($p < 0,05$). На наш погляд, отримані результати підтверджують припущення про існування гендерних конфліктів та гендерної конкуренції у курсантів в період адаптації до навчання. У курсантів-жінок спостерігається прагнення компенсувати некомфортність статусної ролі на етапі адаптації успішністю в навчанні. В умовах військового підрозділу це свідчить про намагання зруйнувати сталий гендерний стереотип або про примірювання курсантами-жінками чоловічої гендерної ролі. Відомо, що на сьогодні жінки більш свідомо, ніж чоловіки вступають до військових вищих навчальних закладів, більш мотивовані в опануванні суто чоловічої професії – бути військовим. Саме цю тенденцію підтверджує аналіз графічного відображення порівняння середніх значень експертних оцінок успішності службової діяльності (рис. 3).

Отримані результати емпіричного дослідження свідчать, що різні умови навчального процесу істотно впливають на характер адаптаційного процесу курсантів. Цивільний і військовий навчальний простір дуже

відрізняються, але існують значущі специфічні особливості організації навчального процесу на базових факультетах цивільного вищого навчального закладу. Кожен факультет має сталі традиції, яскраву історію, корпоративні цінності і норми. Нерозуміння цих реалій призводить до порушення цілісності адаптаційного процесу курсантів в умовах інтегрованої освіти, підвищення службового тиску, штучної заміни пріоритетів навчання на пріоритети пристосування до нових умов життєдіяльності, а в кінцевому результаті – дезорієнтації курсантів в процесі адаптації до навчання. Так, неповноцінна адаптація до навчання є одним із основних чинників зниження успішності навчання курсантів на 1 курсі. Результати дослідження свідчать, що в цих складних умовах курсанти-жінки використовують пріоритет навчання як впливовий інструмент успішної адаптації до навчання в цивільному вищому навчальному закладі.

Рис. 3. Порівняння середніх значень показників успішності навчальної та службової діяльності за статевою ознакою в групах курсантів за спеціальностями навчання

На нашу думку, позитивна групова динаміка в процесі адаптації до навчання курсантів змішаних груп, що складаються із осіб чоловічої та жіночої статі, можлива лише за умов визначення загальних групових цінностей і цілей. Розуміння єдиної мети, толерантність та взаємна підтримка можуть допомогти пом'якшити певні труднощі процесу адаптації, особливо для жінок.

Висновки. Отримані результати дослідження свідчать про дві тенденції адаптації, що притаманні чоловікам та жінкам. Перша тенденція

характерна для курсантів-жінок та описує схильність до невротичного сценарію перебігу адаптації, який супроводжується проявом загально-невротичного синдрому та можливими психосоматичними розладами. При цьому низький рівень реактивної агресивності свідчить про внутрішній характер емоційних переживань. Друга тенденція характерна для курсантів-чоловіків. Вона характеризується агресивним ставленням до соціального оточення, прагненням до домінування. Низький рівень невротичності свідчить про спрямованість емоційних реакцій на інших людей, агресивні прояви особистості тощо. Аналіз порівняння середніх значень результатів навчання та соціометричного статусу курсантів підтвержує про більш високий рівень успішності курсантів-жінок та більш високий соціометричний статус у курсантів-чоловіків. Аналіз результатів дослідження свідчить про визначення специфічної гендерної тенденції адаптації курсантів до навчання у цивільному вищому навчальному закладі. Курсанти-чоловіки використовують сталий гендерний стереотип, що базується на домінуванні чоловіків в умовах військової служби, курсанти-жінки намагаються компенсувати дану тенденцію за рахунок підвищення успішності навчання, примірювання чоловічої гендерної ролі (крос-гендерна тенденція).

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку є розробка та емпірична перевірка моделі психічної саморегуляції курсантів з метою підвищення рівня адаптації до навчання в цивільному вищому навчальному закладі; з'ясування гендерних особливостей психічної саморегуляції курсантів в період адаптації до навчання в цивільному вищому навчальному закладі.

Список використаної літератури

1. Васильев С. П. До проблеми оптимізації процесу адаптації курсантів до умов навчання в цивільному вищому навчальному закладі / С. П. Васильев // Актуальні задачі фінансового, психологічного, правового, топогеодезичного, радіотехнічного та лінгвістичного забезпечення підрозділів та частин Збройних Сил України : тези доповідей науково-практичної конференції / Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К. : ВІКНУ, 2009. – С. 21, 22.

2. Дубровинський Г. Р. Психологічні особливості адаптації курсантів молодших курсів / Г. Р. Дубровинський // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 12 : Психологічні науки. – 2005. – № 7 (31). – С. 195–201.

3. Казміренко В. П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молодшої людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії / В. П. Казміренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 6. – С. 76–78.

4. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных : учеб. пособ. / А. Д. Наследов. – Спб. : Речь, 2007. – 392 с.

Рецензент – кандидат психологічних наук Сторожук Н. А.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2016

Тюрин Ю. Гендерные особенности адаптации курсантов к обучению в гражданском высшем учебном заведении

Статья посвящена изучению проблемы гендерных особенностей адаптации курсантов к обучению в гражданском вузе. Выявлены тенденции адаптации к обучению курсантов по признаку пола. Определены гендерные особенности адаптационного процесса курсантов.

Ключевые слова: адаптация к обучению, курсант, гендер, гражданский вуз.

Turina J. Gender features students adaptation to study at a higher education institution civil

The article deals the problem of improving the efficiency of adaptation of cadets to training in civilian higher education is relevant at this stage of reforming the Armed Forces of Ukraine.

The article aims to introduce the results of empirical research gender-sensitive adaptation of cadets to training in civilian university.

Analysis of the literature allowed us to determine the most common indicators that describe the adaptation to training at higher military educational establishments: the success of; level of emotional tension; social and psychological factors; self-esteem. For the study were identified:

analysis of gender-sensitive and emotional tension – Freiburg personality questionnaire (FPI); to analyze the success of educational activities – training of evaluation results; to analyze the success of performance – the results of peer review commanders; to determine the socio-psychological factor – the results of sociometric research students.

Results of the study show that in terms of training female students use education as a priority powerful tool of successful adaptation to training in civilian university.

Thus, the results of the study indicate two trends adaptation inherent in men and women. The first trend is typical for female cadets and describes a tendency to neurotic script adaptation of course, accompanied by a manifestation of general neurotic syndrome and possible psychosomatic disorders. This low level of reactive aggression suggests an internal emotional experiences. The second trend is typical for male cadets. It is characterized by an aggressive attitude to the social environment, the desire for domination. Low level nevrotychnosti indicates the direction of emotional reactions to other people so aggressive manifestations of personality. The analysis compared average values of learning outcomes and students of sociometric status indicates a higher level of success of female cadets and higher sociometric status of male cadets. Analysis of the survey results shows the determination of a specific gender trends adaptation of cadets to training in civilian university. Cadets male gender stereotype sustainable use, based on the dominance of men in military service, students, women try to compensate for this trend by increasing the success of training, prymiryuvannya male gender roles (cross-gender trend).

Prospects further research are: development and empirical testing mental models of self cadets to enhance adaptation to training in the civil institution of higher education; clarify gender-sensitive mental self cadets during training to adapt to civilian university.

Keywords: *adaptation to studying, cadet, gender, civil higher educational establishment.*